

ЗОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА

Є. М. Данкевич, д. е. н., професор
Житомирський національний агроекологічний університет

Однією з особливостей розвитку аграрного сектору економіки є його значна залежність від природних умов, які майже неможливо

нівелювати або чимось замінити. Оскільки природні умови у різних місцевостях неоднакові, тому є більше підстав враховувати регіональні відмінності у сільськогосподарському виробництві, яке формується протягом тривалого історичного періоду. Спосіб і характер господарювання, у свою чергу, позначається на економічному побуті населення, його ставленні до природних умов, зокрема землі. Очевидно, все це потрібно враховувати при розгляді регіональних відмінностей у темпах, засобах, методах господарської діяльності в умовах міжгалузевої інтеграції.

Територіальна організація являє собою процес постійного вдосконалення зональних систем ведення господарства, розміщення сільськогосподарських культур та галузей, вдосконалення техніки і технології вирощування культур та розведення продуктивної худоби, комплексної механізації й автоматизації виробничих процесів. Поділ праці, який знаходить своє відображення у розміщенні сільськогосподарського виробництва й спеціалізації господарства на виробництві певних видів продукції, є одним із важливих чинників високоєфективного використання аграрно-ресурсного потенціалу, стабільного нарощування виробництва продукції землеробства і тваринництва, збільшення нагромаджень, підвищення життєвого рівня населення та його добробуту.

Суттєвий вплив на розвиток міжгалузевої інтеграції має зональний чинник. Так, для прикладу, Лісостеп – зона гарантованого ведення сільськогосподарського виробництва, це зумовлено кращими погодно-кліматичними умовами, природною родючістю ґрунтів, меншими ризиками господарської діяльності. У даному регіоні всі розпайовані землі передано в оренду, проводиться землеустрій земельного фонду. Рациональне використання сівозмін із набором багаторічних бобових трав та однорічних бобово-злакових сумішок дає можливість підвищувати родючість ґрунтів і створювати надійну кормову базу для розвитку галузі тваринництва. Саме у зоні Лісостепу зосереджена лівова частка виробництва продукції тваринництва у суспільному секторі економіки. Такий комплексний підхід до розвитку галузей рослинництва і тваринництва дає можливість розвивати переробну промисловість та інфраструктуру на селі, створювати умови для виробництва, переробки й реалізації вищої продукції [2, 5].

Протягом останніх десятиріч відбулися суттєві зміни у погодно-кліматичних умовах ведення сільськогосподарського виробництва. Так, середньорічна температура повітря підвищилася по Україні на 3–5 °С, що зумовило зменшення кількості вологи та спричинило збільшення засушливих днів під час вегетації рослин. Особливо це позначилося на

веденні агровиробництва у згаданій зоні. До того ж, зменшення обсягів зрошувальних робіт в окремих регіонах цієї зони ставить під сумнів доцільність вирощування деяких культур. Навіть при тому, що сировинний ринок на продукцію таких культур, як кукурудза на зерно, соя, ріпак, соняшник не обмежений, площі під ними у зоні Степу скорочуються. Таке ризикове ведення аграрного виробництва не дає можливості повністю залучати інвестиційні кошти, освоювати інноваційні проекти, розвивати соціально-культурний побут на сільських територіях.

На відміну від зони Степу, на Поліссі зміна погодно-кліматичних умов посприяла розширенню переліку вирощування культур, які для неї були нехарактерні. Підвищення температурного режиму та відносно достатня кількість вологи змістили “кукурудзяно-соевий пояс” у бік польського регіону нашої держави. За останні роки площі під цими культурами збільшилися на 32 %, витіснивши зі структури посівних площ такі культури, як льон-довгунець, картоплю, озиме жито та овес. Однак у даному регіоні досі не налагоджено первинну переробку продукції. Повільними темпами розвивається інфраструктурне забезпечення та логістична система.

У зоні Полісся є всі умови для розвитку галузі тваринництва. Значна кількість природних сінокосів і пасовищ дозволяє створити економічно вигідну кормову базу, особливо для м'ясного поголів'я тварин. Проте, гонитва за надприбутками спонукає інвесторів до виробництва продукції, яка користується значним попитом на світових ринках. Це, зокрема кукурудза на зерно, соняшник, ріпак, які при вирощуванні як “монокультура” та недотриманні черговості у сівозміні завдають непоправної шкоди ґрунтам, що, за даними “Держродючість”, з кожним роком втрачають свою природну родючість і деградують. Тобто культури підлаштовують не під зональність їх вирощування, а під ринок збуту продукції. Характерно, що навіть вирощування енергомістких культур у зонах ризикованого землеробства при значних витратах приносить, у результаті, вигоду інвесторові. Однак це не є вигодою для сільських громад, які там проживають, для навколишнього природного середовища, що забруднюється хімічно-токсичними речовинами, для ґрунтів, які втрачають родючість і, в цілому, для держави, яка не має збалансованого ведення аграрного виробництва, а звідси – постає ризик продовольчої безпеки.

На основі технологічних, організаційних і фінансово-економічних зв'язків сільськогосподарські та промислові підприємства об'єднуються в інтеграційні формування, які у міжнародному поділі праці спеціалізуються на виробництві зерна твердих сортів озимої пшениці,

насіння соняшнику, плодів, ягід, винограду, яловичини та свинини. Однак Україна на багатьох товарних позиціях втратила своє значення як великий виробник та експортер багатьох видів продукції на світових ринках.

З метою виробництва конкурентоспроможної продукції та підвищення обсягу експорту, необхідно вирішити низку зональних проблем. Вони виникли внаслідок загальних соціальних та економічних проблем на рівні держави, допущеними ще на початку реформування, крім того, особливістю ведення аграрного виробництва. Належно не проводилися відповідні заходи у регіонах та окремих територіях щодо збалансування диспропорцій у аграрній сфері, не визначалися механізми та інструменти забезпечення їх необхідними ресурсами. Розпочинати дієву роботу щодо ефективного формування аграрної політики на регіональному рівні доцільно на основі досягнення поставлених стратегічних цілей. Дослідження показує, що основними векторами стратегії розвитку агропромислового виробництва є забезпечення населення продуктами харчування та конкурентоспроможність вітчизняних товаровиробників.

Слід відмітити, що індустріалізація аграрного сектору супроводжувалася посиленням антропогенного тиску на довкілля, вичерпанням природних ресурсів, зниженням родючості ґрунтів, зникненням малих річок, забрудненням навколишнього природного середовища токсичними речовинами. Значна кількість переробних підприємств не дотримуються санітарних норм ведення господарської діяльності [9,10]. Поширення набуває біологізація господарського процесу в агроформуваннях, що здійснюється через систему виробництва сільськогосподарської продукції, яка не передбачає або, значною мірою, обмежує використання синтетичних комбінованих добрив, пестицидів, регуляторів росту та харчових добавок до кормів при відгодівлі тварин. За можливості, така система базується на раціональному використанні сівозмін, застосуванні рослинних решток, гною і компостів, бобових трав, органічних відходів виробництва, мінеральної сировини, біологічних засобів боротьби із шкідниками з метою підвищення родючості та покращення структури ґрунтів, забезпечення повноцінного живлення рослин, боротьби з бур'янами й різноманітними шкідниками сільськогосподарських культур.

Щодо зонального розподілу кількості підприємств, що пов'язують свій бізнес з органічним сектором то слід відмітити їх концентрацію у Київській, Вінницькій та Львівській областях (рис. 1).

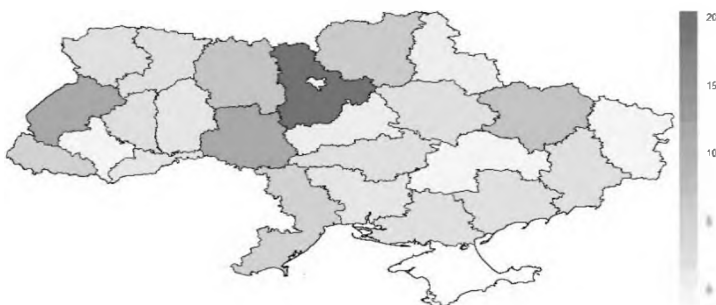

Рис. 1. Зональний розподіл кількості підприємств, що пов'язують свій бізнес з органічним виробництвом
Джерело: побудовано за даними [4,11].

Незважаючи на кризу та високі ціни, вітчизняний органічний ринок також зростає [5]. Розвитку реалізації органічної продукції сприяло відкриття спеціалізованих магазинів та включення екологічно чистих продуктів харчування в асортимент вітчизняних супермаркетів. Отже, органічне землеробство в Україні має потенціал, до того ж, варто враховувати, що маржинальний дохід при виробництві органічних продуктів у декілька разів вищий, ніж при виробництві звичайних.

Максимально врахувавши ринкову кон'юнктуру, природні й економічні умови кожної зони, можна визначити спеціалізацію її аграрного виробництва на перспективу. Так, господарства зони Степу мають найкращі умови для поглиблення спеціалізації сільськогосподарського виробництва на вирощуванні твердих сортів озимої пшениці, зернової кукурудзи, насіння сояшнику, виробництві молока, яловичини, свинини, м'яса птиці, яєць, плодів ягід та винограду. При цьому, важливим є налагодження переробки продукції. Залежно від конкретних умов, інтегровані формування цієї зони можуть надавати перевагу виробництву певного виду сільськогосподарської продукції.

Товаровиробники зони Лісостепу можуть поглиблювати свою спеціалізацію на виробництві зерна озимої пшениці, пивоварного ячменю, цукрових буряків, картоплі, молока, м'яса яловичини і свинини. З метою підвищення ефективності ведення господарської діяльності, необхідним є налагодження співпраці з переробними підприємствами, заключаючи довгострокові контракти на постачання сировини. Господарства зони Полісся мають використати свої умови і ресурси для

збільшення виробництва озимого жита, картоплі, льону-довгунцю, хмелю, ячменю, яловичини і свинини. Умови гірської зони Карпат дозволяють спеціалізуватися господарствам на виробництві м'яса яловичини і баранини, вовни; Закарпаття – плодів і винограду; Прикарпаття – зерна озимої пшениці, цукрових буряків, льону-довгунцю, молока, яловичини і свинини.

Порушення зазначеної зональності спричиняє негативні наслідки. Із природних процесів, які стали наслідком нераціонального господарювання є оглеєння, окислення та заболочення ґрунтів. Із господарського обігу вилучено великі площі сільськогосподарських угідь і лісових масивів. Упродовж останніх років стан довкілля погіршився внаслідок чого активізувалися процеси водної ерозії, а сільськогосподарське виробництво зазнає значних екологічних та економічних втрат. У сукупності це призвело до екологічної кризи в багатьох районах і спонукало до перегляду поглядів щодо ведення виробничої діяльності та пошуку напрямів запровадження безпечних систем виробництва.

Список літератури

1. Берестецкий О.А. Биологические основы плодородия почвы / О. А. Берестецкий, Ю.М.Возняковская, Л.М. Доросинский и др. – М.: Колос. – 287 с.
2. Бродський Ю. Б. Економіко-математична модель оптимізації виробничої структури високотоварних сільськогосподарських підприємств / Ю. Б. Бродський, В. Є. Данкевич // Вісн. Житомир. держ. технол. ун-ту. Економічні науки. – 2011. – № 1 (55). – С. 180–183.
3. Данкевич Є. М. Тенденції формування інфраструктури аграрного ринку інтегрованими підприємствами / Є. М. Данкевич // Економічний простір: Збірник наукових праць. – 2013. – № 75. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2013. – С. 72–80.
4. Матеріали Федерації органічного руху України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.organic.com.ua/> 2018
5. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Полісся і західного регіону України / редкол.: В.М. Зубець (голова) та ін. – К.: Аграрна наука, 2010. – 944 с.
6. Пивовар П. В. Сучасний стан технічного потенціалу сільськогосподарських підприємств Житомирської області / П. В. Пивовар // Вісник ЖНАЕУ. – 2011. – № 1, т. 2. – С. 134–143.
7. Синякевич І. Екологізація розвитку: об'єктивна необхідність, методи, пріоритети / Синякевич І. // Економіка України. – 2004. – № 1. – С. 57–63.

8. Cheshire P. C. Land market regulation: market versus policy failures. *Journal of Property Research*, 2013. Vol. 30(3), p. 170-188.

9. Dankevych V. Clustering of the international agricultural trade between Ukraine and the EU / V. Dankevych, Y. Dankevych, P. Pyvovar // *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. – 2018. – Vol. – 40. – No. 3: 307–319.

10. Dankevych Y. Ukraine agricultural land market formation preconditions / Y. Dankevych, V. Dankevych, O. Chaikin // *Acta Univ. Agric. Silvic. Mendelianae Brun.* – 2017, No. 65, pp. 259–271.

11. Situation and prospects for agriculture: [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://ec.europa.eu/agriculture/publi/situation-and/2018>

12. Voytyuk V. D. Organization and economic mechanism of technical innovation potential agricultural production : financial aspects / V. D. Voytyuk, A. V. Voytyuk // *Scientific Bulletin of National University of Life and Environmental Sciences Ukraine. Series : Engineering and Energy*. – 2015. No. 226. – pp. 194–201.